

T J Ä D E R N  
OCH

# SKOGSBRUKET



VILKA KRAV HAR TJÄDERN PÅ SIN MILJÖ

OCH VAD KAN SKOGSBRUKET

GÖRA FÖR VÅR STÖRSTA SKOGSFÅGEL?

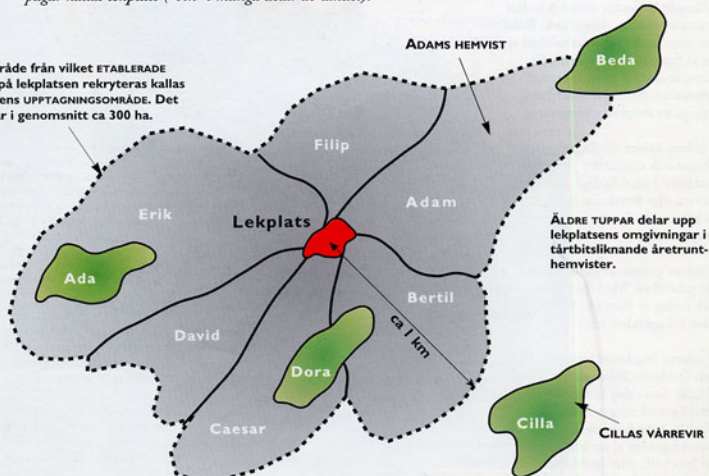


Skogsstyrelsen

# LEKPLATSEN ÄR CENTRUM FÖR EN GRUPP TJÄDERTUPPAR I SKOGLANDSKAPET

*Tjädertuppar och tjäderhönor kommunicerar med varandra genom läten och kroppsspråk, precis som alla andra djurarter. Vissa läten och attityder är genetiskt programmerade ritualer med avgörande betydelse vid t.ex. rivalisering och parningsförberedelser. Dessa ritualer kallar vi spel. Tjäderns olika spelbeteenden ser Du på sidan 8-9. I Sverige finns fyra fågelarter, där individerna inom ett visst område samlas till gemensamma spel på en traditionell lokal (tjäder, orre, brushane och dubbelbeckasin). En sådan samfällid aktivitet kallas för lek, och lokalen där leken pågår kallas lekplats ("vin" i många delar av landet).*

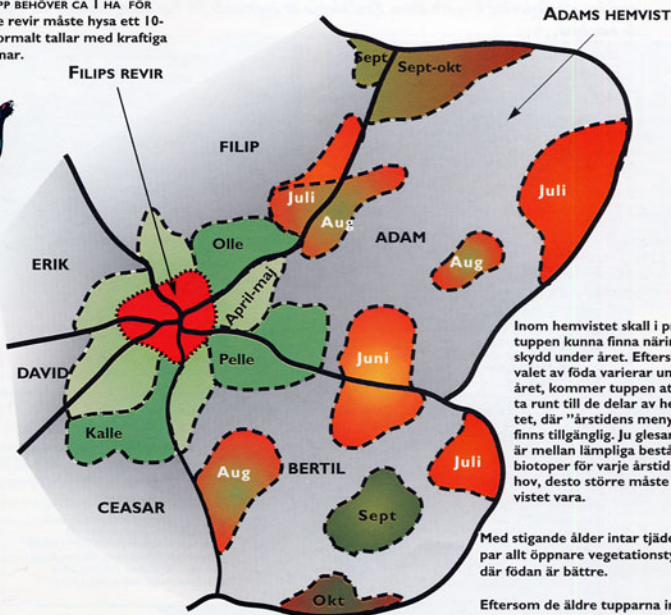
Det område från vilket ETABLERADE  
TUPPAR på lekplatsen rekryteras kallas  
lekplatsens UPPTAGNINGSMÅRÅDE. Det  
omfattar i genomsnitt ca 300 ha.



TJÄDERHÖNOR och ungfåglar utnyttjar under året ofta större områden än vuxna tuppar. Under vår och sommar är hönorna revirhållare, men de utvalda reviren (ca 20 ha) ligger lokaliserade utan någon speciell relation till en viss lekplats (se sidan 10).

## TUPPARNA DELAR UPP LEKPLATSEN I REVIR OCH OMGIVNINGEN I HEMVISTER

Vid 3 års ålder etablerar tuppen ett revir på en lekplats, och under resten av livet är han sedan den utvalda lokalen trogen. VARJE ÄLDRE TUPP BEHÖVER CA 1 HA FÖR SITT REVIR. Varje revir måste hysa ett 10-tal natt-träd, normalt tallar med kraftiga spärrvuxna grenar.



HOS 4-ÅRIGA ELLER ÄLDRE TUPPAR utgör reviret den innersta spetsen av hemvistet med de yttre delarna ca 1-2 km från lekplatsen.

Inom hemvistet skall i princip tuppen kunna finna näring och skydd under året. Eftersom valet av föda varierar under året, kommer tuppen att flytta runt till de delar av hemvistet, där "årstidens meny" finns tillgänglig. Ju glesare det är mellan lämpliga bestånd/ biotoper för varje årstids behov, desto större måste hemvistet vara.

Med stigande ålder intar tjädertuppar allt öppnare vegetationstyper, där födan är bättre.

Eftersom de äldre tupparna inte gör anspråk på alla delar av sitt totala hemvist, finns där lediga ytor för de unga tupparna (Pelle, Kalle, Olle).

UNGA TUPPAR skiljer sig från äldre genom att t.ex. i högre utsträckning dras till flerskiktade bestånd (bättre skydd) och undvika öppna ytor (sämre skydd). Därigenom konkurrerar de inte med äldre tuppar. En given areal rymmer alltså fler individer av samma art än vad som vore möjligt om samtliga åldersgrupper hade samma miljökrav.

# SKOGEN MÅSTE VARA VARIATIONSRIK

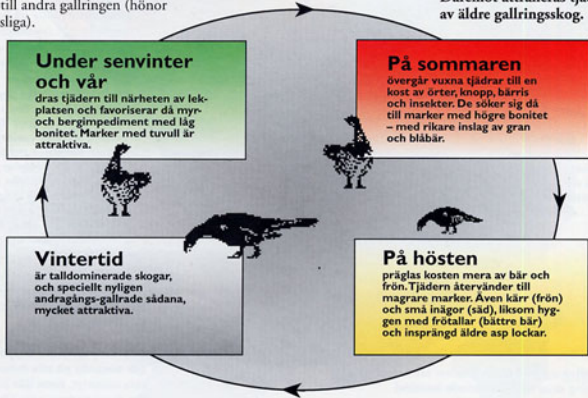
*Skogslandskapets egenskaper måste tillgodose många krav från tjäderna, krav som varierar med årstiden och fåglarnas kön och ålder. Kvaliteterna är avgörande för hur många tjädur ett område kan bysa.*

Vissa delar av landskapet är direkt motbjudande eller ointressanta för tjäderna, t.ex. odlingsmarker (utom små inägor på hösten), vattenytor, skogsmarker med höga boniteter (granskogar med starkt lövinslag, lövskogar), kalmark (tuppar upp till 3 års ålder), planterade skogar upp till andra gallringen (hönor mindre känsliga).

Andra delar av landskapet har däremot en klar attraktionskraft på tjäderna. Hit hör magermarker under höst till vinter (tallskogar, tall/gran-bestånd, kärrmarker, be vuxna mossar, hållmarker etc.), blåbärsgranskogar och våtmarker under vår och sommar.

Riktig "gammelskog", i betydelsen slutavverkningsskog eller överhållen skog, urskog, som är så viktig som lekplatsbiotop (sid 7), har relativt liten betydelse för tjädernas val av vistelselokaler inom upptagningområdet.

Däremot attraheras tjäderna påtagligt av äldre gallringsskog.



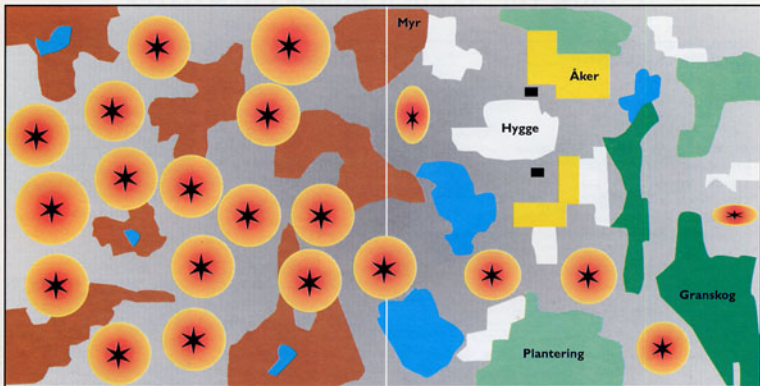
Enbart ålder och träslagssammansättning beskriver emellertid inte de för tjäderna attraktiva skogsbestånden tillfredsställande. Är beståndet enskiktat och ensartat blir det som regel tjädertomt. Plantageskogar är sålunda av ondo (hönorna är här mindre känsliga än tupparna). Inslag av kärrfläckar, surdrog, små bergknallar med äldre tall i blåbärsgranskogar, gläntor, överståndare av gammelfuror etc. är däremot viktiga ingredienser i god tjädemark.

## I GODA TJÄDERMARKER

ligger lekplatserna tätt – ofta bara 2 km från varandra

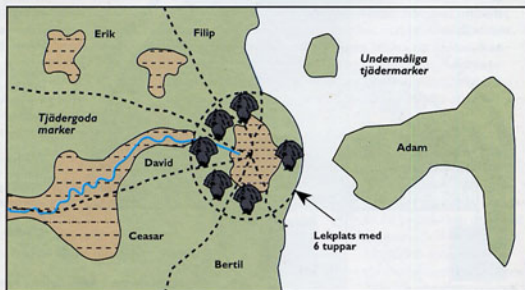
## I DÅLIGA TJÄDERMARKER

finns lekplatser bara inom de skogsmarker som är tillräckligt stora för att hysa en population



Varje stjärna anger en lekplats. Cirkeln varierar från 1 km radie och mindre.

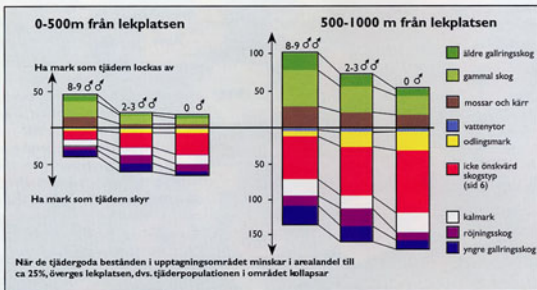
En tjäderpopulation med en "cirkulär" rekrytering av tuppar till lekplatsen kräver i princip en ca 300 ha stor yta. I många fall räcker det dock med halva denna yta. Så kan vara fallet, när en lämplig tjäderlekplats rekryterar tuppar bara från "ena halvan" av omgivningen, t ex genom att landskapet åt ena hållet genom skogliga åtgärder eller kanske av rent naturliga orsaker inte ger livsrum för tjäder.



Det är vanligen skogsbruket och i viss mån turism/friluftsliv som avgör villkoren för tjäderns möjligheter att överleva i livskraftiga populationer. På följande sidor kan du läsa om hur du kan påverka tjäderns framtid inom dina marker.

# VAD KAN SKOGSBRUKET GÖRA FÖR TJÄDERN?

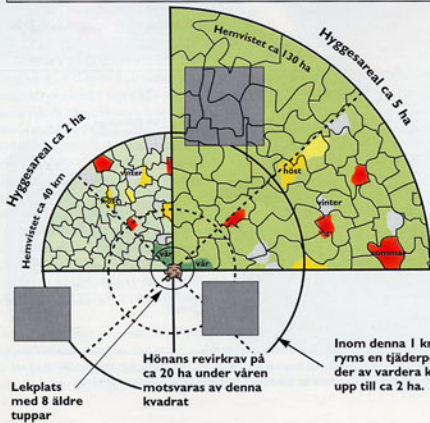
## I. INOM TUPPARS OCH HÖNORS HEMVISTER



### ANTALET TUPPAR (♂♂)

#### PÅ LEKPLATSERNA

speglar upptagningsområdets kvalitéer, här illustrerade i form av summan av olika attraktiva miljöer över strecket och, under strecket, de miljöer som tjädern undviker. Exemplet taget från ett undersökningsområde med hyggesarealen under 2 ha.



### HYGGESAREALENS STORLEK

påverkar landskapets "kornighet" och den yta en tjäder behöver.

Med bibehållen blandning av beståndstyper måste varje tupp söka över en större areal för att få de olika årstidernas behov tillgodosedda.

För hönorna och kycklingarna blir situationen än värre vid grövre beståndsstruktur (storskaligare landskap). Hönan måste inom sitt 20 ha stora revir hitta den kombination av bestånd som skydd och matbehov kräver. I annat fall får hon utvidga sitt revir.

Inom denna 1 km - cirkel ( $3\text{km}^2 = 300\text{ ha}$ ) rymmer en tjäderpopulation om ca 10 individer av vardera könet vid hyggesarealer upp till ca 2 ha.

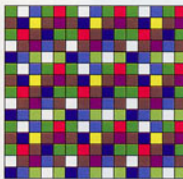
I ett småskaligt landskap behöver en lekpopulation ca 300 ha lämplig tjädermark. Figuren motsvarar denna yta och skall jämföras med arealerna nedan! En långsiktig livskraftig tjäderstam kräver kanske 4-5 lekpopulationer, dvs. en areal om 1200-1500 ha.

För att åstadkomma ett skogslandskap som är tjädervänligt kan Du välja olika strategier:



ca 2,5 km

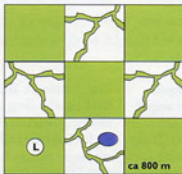
**1. I ett naturlandskap eller i kulturskogar från seldets första hälft fanns ofta en beståndsvariation som tillät 2-3 lekar på denna yta om 600 ha. En sådan areal rymde kanske i genomsnitt 15-20 tuppar och 20-25 hönor, siffror som eventuellt varierade med toppar ungefär vart fjärde år.**



**2. Man kan efterlikna naturlandskapets variation genom att a) bedriva ett småskaligt skogsbruk (hyggen på ca 2 ha eller mindre), b) bibehålla markernas naturliga fuktighetsvariation, dvs. avstå från dikningar, c) gynna framväxt av glesa, flerskiktade blåbärsgranbestånd på bekostnad av granmonokulturer, d) se till att minst 10% av beståndsytorna utgörs av äldre gallringsskog, e) låta grupper av äldre tallar stå kvar ex. på bergsknallar i blåbärsmarker, samt f) ta de hänsyn till skydd av lekplatser som anvisas på sidan 15.**

Inom 500 meter från varje lekplats bör ungefär hälften av arealen vara tjädervänlig genom att innehålla t ex tallmossar (20%), gammelskog (25%) och äldre gallringsskog (10%).

Då upplever tjädern – och många andra arter – hela arealen ungefär som i fall 1 och antalet tjädrar inom området blir ungefär detsamma.

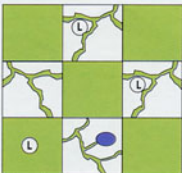


**3 A.** Som alternativ kan man bedriva ett **storskaligt skogsbruk** med enskilda hyggesytor om 40-50 ha. Till skillnad från dagens storskogsbruk måste man dock 1) för yngre skogen avsevärt mera ståndortsanpassat och 2) tillåta avsevärt större naturlig variation i beståndsutvecklingen inom varje sådan yta samt **permanent kvarlämna naturliga skogskorridorer längs myrar och vattendrag.**

I stora delar av Norrland kan detta alternativ vara att föredra, i all synnerhet som metoden bedöms gynna artmångfalden i landskapet.

I det här illustrerade exemplet har 4 sådana skogsförnyringar skett. Området är nu kraftigt fragmenterat, med följd att varje återstående äldreskogs-ö rymmer högst 1 äldre och 1 yngre tupp samt 2-3 hönor.

Om avverkningsen har slagit ut traditionella lekplatser och lämpliga ersättningslokaler saknas, kommer området sannolikt att bli tjädertomt mycket snabbt. **Om däremot delar av den återstående skogen tillåts att åldras, kan nya lekbiotoper utvecklas.** Om sedan de stora förnyringssytorna får en variation som motsvarar momenten b-f under punkt 2, kommer tjädern säkert tillbaka efter 3-5 decennier.



**3 B.** Om däremot **lekplatserna (L) skyddas** enligt sidan 15, kommer området sannolikt att hysa en population om 6-10 tuppar och 9-12 hönor så länge den återstående gammelskogen finns kvar. När förnyingsarealerna bär skog i 50-60-årsåldern, kommer populationen att öka kraftigt, för att åter reduceras när den gamla skogen avverkas.

## 2. FÖR KYCKLINGAR OCH UNGFÅGLAR

*Under sin första levnadsmånad livnär sig kycklingarna främst av insekter. Då är sumpskogen och små våtmarksinslag i produktiv skogsmark viktiga. Den tallklädda kantzonen av många myrar är därför extra värdefull.*

För skogsägare som önskar ge kycklingarna en god livsmiljö är det angeläget att 1) avstå från dikningar (ofta även s k skyddsdikning), och att 2) vid avverkningar spara en skyddande kantzonen runt alla våtmarksimpediment.

Från 1 månads ålder spelar vegetabilisk föda en allt viktigare roll. Bästa provianteringsbestånd för kycklingarna är då flerskiktade blåbärsgranskogar med växling mellan bärrika gläntor och tätare partier.

Sådana för tjädrar i alla åldrar - liksom för en lång rad viltarter och skogsväxter - viktiga inslag i landskapet kan Du åstadkomma på mellanboniteter genom moderna varianter av blädning och genom gammaldags luckhugningsteknik.

